

Mati Undi "Deemon" pakub Endlas eetika asemel esteetikat

Alvar Loog

Postimees - 30.05.2005

Neil päevil toimub Pärnus 4. Klaudia Taevi nim. rahvusvaheline noorte lauljate konkurss. Traditsiooni ja reglemendi kohaselt saab selle võitja au(hinna)rahade kõrval võimaluse valida teos, milles ta 2 aasta pärast Endla laval laulda sooviks. Üleeelmisel kevadel esikohaga pärjatud leedu bariton Laimonas Pautienius eelistas Anton Rubiņšteini ooperit "Deemon". Möödunud reedel jõudis see Mati Undi lavastuses publiku ette.

Ehkki Pärnu kujutab endast ooperilinnana provintsi nii maailma kui Eesti mõttelises, pole sealse Ooperimuusika Festivali ning Endla koostöös valminud lavastus mitte diletantlik isetegevus või pelgalt pedagoogiline kogemus noorte solistide ning kohaliku publiku tarbeks. Undi "Deemon" on väärikas järg kahe aasta eest samas etendunud Linnar Priimäe "Rigolettolo".

Lavastajate valikuga oleks korraldajad justkui taganud oma üritusele nii tähelepanu kui kunstilise taseme, garanteerides, et tulemus saab olema kõike muud kui kostüümidega kontsert. Noorte lauljate konkursi egiidi all on Pärnus seega paradoksaalsel kombel viljeldud hoopis lavastajaooperit, sellist, mida meie kaks repertuaariteatrit oma publikule erinevatel põhjustel (ikka veel) eriti ei paku.

Pragmaatiline minimalism

Projektiteatri formaat (kõigest 4 etendust) ning seda piirav väikene eelarve sunnib lavastusbrigaadi paratamatult mõtlema modernistlikes esteetikakategooriates, viljelema pragmaatilist minimalismi.

Lavalt puuduvad nii dekoratsioonid kui liigsed rekvisiidid. Seda täidab kogu sügavuses äärest ääreni odavaim ja efektsim kunstiline materia - valgus, mis liimib stseenid ühte ning peidab partituuri liitekohad. Valgus (valguskunstnik Margus Vaigur) toetab muusikat ooperi kohta pisut harjumatul moel, visualiseerides (nagu rock-kontserdil või diskoteegis) mitte niivõrd meeleolu kui tempo- ja taktimuutusi.

Undi "Deemon" ongi ootuspäraselt natuke rock-ooperlik: ühes episoodis on kasutatud koguni helivõimendust. Tegelaste poosid, kostüümid, soengud ning tätoveeringud annavad enam kui sajandivanusele teosele mitte üksnes värskema ilme (mida see õigupoolest ei vaja), vaid paigutavad Rubiņšteini ja Lermontovi kangelased nii esteetiliselt kui emotsionaalselt mõttes hoopis teise keskkonda, kus armastuse või ideoloogia asemel valitseb imagoloogia.

Eeslava asub otse orkestriaugu kohal, tuues näitlejad publikule tublisti lähemale. Nii on mastaapsus ja vaatamängulisus ühendatud kammerlike kvaliteetidega. Lavalist pinget (mida muusika alati hoida ei suuda), lisas Undi lavastusele dramaturgilise libero stiililine liikumis- ja käitumisjoonis. Maarja Jakobsoni "tegelaskuju" garneerib "Deemonile" meta-tasandi, millele oleks Unt lavastajana nagu Kati ilma karuta. Tõepoolest, ilma tema ei mängi.

Ooper on kas õnneks või kahjuks selline žanr, kus midagi kergekäeliselt muuta ja välja jätta ei saa. Küll aga annab siin ja seal lavastuslike võtetega asju lisada, mida Unt ongi teinud. Ja taaskord õnnestunult, lõhkumata algset tervikut või libastumata maitsetusse. Ja kui mõni eakast põhjanaabrist mudaravila klient peaks arvama teisiti, tuleb seda võtta komplimentina.

Dändilik deemon

Möödunud aastal Leedu parimaks ooperilauljaks nimetatud Laimonas Pautienius pakkus Deemonina meeldejäeva rollilahenduse. Tema esituses olid ka duetid ja romansid küll tehniliselt veatud, ent ehmatavalt võimsad ja natuke deemonlikult külmad (enam kui sajajal korral Deemonina esinenud Georg Otsa hääles, intonatsioonis ning välimuses ei olnud omakorda vanade salvestuste ja piltide kohaselt jälle piisavalt deemonlikkust; ta oli liiga leebe ja lüüriline, isegi inimlikult sümpaatne. Reservatsioonidega võib sama ütelda ka Tiit Kuusiku kohta).

Pautienius Deemon on nahka rüütatud põhjuseta mässaja, Elvise tukaga hollywoodlik kuju, kelle dändilikkus poosid, napp miimika ning näo ekspressiivsust varjutanud päikesepillid andsid mõista, et armastus pole talle seisusekohane. Pelgalt kapriisiks see jäigi. Pautienius Deemon oli selleks liiga majesteetlik ja võimukas, et veenda vaatajat oma igatsustes ning kannatustes.

Lavastuse emotsionaalset üldpilti tasakaalustasid südamlilikud bassid Leonid Savitski (vana teener) ja Roman Polissadov (Gudal). Lummava partii pakkus igas vaatuses kostüüme ja identiteete vahetanud sopran Anastasia Bakastova (Tamara), kelle hääle avar ülemine register heliseb küllap kuulajatel kõrvus senini. Bakastova voorusteks on selge ja kõlava tämbri kõrval suurepärase miimika ja arvestatavad näitlejavõimed. Tema Tamara oli natuke nukulik, undilikult teatraalne ning lõpuni tabamatu.

Ülejäänud tegelased jäävad staatilisteks nii libretos kui partituuris. Lavastaja ning kostüümikunstniku (Reet Aus) ühiste pingutuste tulemusena oli neist paarile siiski elu sisse puhutud. Ilusa rollilahendusega sekkus mängu Teele Jõksi kauboikaabu ning lennukitiivadega Ingel.

Vähemalt esietendusel oli ootamatult kogu ansambli nõrgimaks lüliks nimekas külaline Moskva Suurest teatrist - Sergei Gaidei (Sinodal). Esimese vaatuse lõpuks ta küll kogus end, ent siis tuli juba laval surra. Jõudu, täpsust ja esitamislusti kiirgas lavastuse koor (koormeister Heli Jürgenson). Sama võib ütelda ka orkerstri kohta (dirigent Erki Pehk), ehkki kolmandas vaatuses kippusid pillimehed soliste üle mängima.

Ilus ja elus asi

"Deemon" algab ja lõpeb maailma needmisega, viimases stseenis suunab nimikangelane oma põlguse otse saali. Mis on vahepeal muutunud? Õigupoolest mitte midagi. Libretist Pavel Viskovatovi religioosne didaktika ei leia Mati Undis omale apostlit. Ka vaikiv draamanäitleja Maarja Jakobson kui (lavastaja tahe ja pilk?) sekkub tegevusse vaid selleks, et talutada viimases pildis lavalt minema moraalitsev ingel. Unt pakub eetika asemel esteetikat, tunnete asemel poose (või kinnistasid seda muljet liialt uhked kostüümid?).

Endla "Deemon" on nooruslik, koos kõigi sellest tulenevate väikeste ohtude ning suurte voorustega. See on ilus ja elus asi. Ürituse idee ja materjali valik teenivad maksimumpunktid, teostus pakub osasaanule võimaluse end veel aastate möödudes tänutunde ning rahuldusega meenutada.